

ДОДЕРЖАННЯ ПРАВА ОСІБ, ЩО СТРАЖДАЮТЬ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ, НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Аліна Анатоліївна ТЕЛЬНОВА,

*студентка факультету комп'ютерної
інженерії та управління Харківського
національного університету
радіоелектроніки*

Науковий керівник: *Турута О. В., канд.
юрид. наук, доцент, доцент кафедри
філософії Харківського національного
університету радіоелектроніки*

This article is devoted to the evaluation of the effectiveness of the judicial system of Ukraine in relation to persons suffering from mental disorders. The basic laws that guide the choice of punishment, as well as conflicts in them, are considered.

Станом на 2020 рік, за даними Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я в Україні, вісім мільйонів жителів України страждали психічними розладами [1]. Кожного року ця цифра зростає. Однак, у нашій країні досі відсутня налагоджена система покарання таких людей за скоєні ними злочини.

«Психічний розлад» не є точно визначеним терміном, але в Міжнародному класифікаторі хвороб-10 під ним детально описана визначена група клінічних симптомів або поведінкових ознак, які у більшості випадків завдають страждання і перешкоджають особистісному функціонуванню. У юриспруденції термін «психічний розлад» охоплює всі психологічні патології й не виділяє окремих захворювань.

Важливим питанням, яке потребує з'ясування, є спроможність особи, що страждає на психічний розлад, відповідати за свої вчинки. Ч. 1 ст. 39 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) наголошує, що «якщо фізична особа внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними», то вона визнається судом недієздатною. Згідно з ч. 4 ст. 41 ЦКУ відповідальність за шкоду, завдану недієздатною фізичною

особою, несе її опікун. За ч. 1 ст. 226 ЦКУ будь-який правочин недієздатної особи є нікчемним без схвалення опікуна. Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 36 ЦКУ: «Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними» і ч. 5 ст. 37 ЦКУ: «Особа, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, що завдана нею іншій особі». Тобто межа між визнанням особи недієздатною або особою з обмеженою дієздатністю є доволі тонкою і розпливчастою, що може привести до порушення прав людини на вчинення будь-яких правочинів. Говорячи про поновлення дієздатності фізичної особи, необхідно розглянути одразу дві статті: ст. 300 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПКУ), за якою особа, яка визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена може сама звернутися до суду для перегляду рішення, та ст. 42 ЦКУ, за якою поновлення дієздатності можливе лише за заявою опікуна або органу опіки та піклування. Оскільки ці дві статті суперечать одна одній – виникає колізія.

Що стосується Кримінального кодексу України, то за ч. 2 ст. 19 особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України (далі – ККУ), не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки, визнається неосудною. Єдиною дозволеною мірою покарання для такої особи є примусові заходи медичного характеру. Однак не слід думати, що будь-яке психічне захворювання особи дає підстави для визнання її неосудною, оскільки не всяке психічне захворювання впливає на здатність особи усвідомлювати свої дії і керувати своїми вчинками [2, с. 100]. Варто наголосити, що насправді більшість з психічнохворих злочинців не є неосудними. Тому, як і в Цивільному кодексі, за ст. 20 ККУ особа може бути визнана обмежено осудною, у разі якщо вона під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. У такому випадку,

покарання, передбачене законом для осудних осіб, може бути пом'якшено та/або замінено на заходи медичного характеру. До 2001 року нормативно в Україні не існувало статусу обмежено осудної особи, що не відповідало принципам гуманного суду.

Ефективність лікування неосудних осіб в психіатричних лікарнях не є доведеною, адже, зазвичай, розлади, що є вагомою підставою для визнання неосудності, не піддаються терапевтичному лікуванню. Також законодавство України не гарантує регулярного перегляду справи, що порушує право недієздатного оскаржити рішення при покращенні його психічного стану. Крім того, законодавство України має немало прогалин, що можуть порушувати права осіб, що страждають на психічні розлади. Їх можуть неправомірно визнавати недієздатними, примусово тримати у лікарні, або призначати їм несправедливі вироки. Проте, до законодавства все частіше вносяться зміни й доповнення, що з часом зможуть поліпшити ситуацію.

Список використаних джерел:

1. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3115748-v-ukraini-8-miljoniv-gromadan-zivut-z-psihicnimi-rozladami-vooz.html>
2. Основи права: навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей / Упоряд. О. В. Турута – Харків: ХНУРЕ, 2019 – 108 с.